

RIDDER ADRIAEN VAN DER WERFF

DOOR DR. E. WIERSUM

DEN 8en October 1656 trouwden in de kerk te Kralingen Aeriën Jansz, jonkman van Kralingen, wonende aan den Oudedijk, en Maertgen Adriaens, jongedochter, eveneens van Kralingen, wonende aan den Veenweg.

Hun huwelijk werd rijk met kinderen gezegend; het oudste kind Diewertje werd 1 Juli 1657 gedoopt; op haar volgden Adriaen, 26 Januari 1659 gedoopt, Pieter, 1 Mei 1661 gedoopt ¹⁾ en Johannes, 2 Juli 1662 gedoopt en daarna nog Leendert, twee Diewertjes, Barbara en twee Neeltjes.

Het echtpaar woonde in 1657 aan den Veenweg, doch in 1659 reeds aan den Oudedijk, waar zij bij decreetbrief van het Hof van Holland een korenmolen kochten, staande tusschen de Langekade en de Kortekade, strekkende uit de Oudedijksche wetering tot aan de Achter-Oudedijksche wetering toe ²⁾. 8 Mei 1680 breidden zij bij giftebrief voor schepenen van Kralingen hun bezit uit door aankoop van land ter somme van 5000 gulden. Vier jaar tevoren, 18 Febr. 1676, hadden zij voor notaris Zeger van der Brugge mutueel testament gemaakt.

De molenaar overleed kort vóór 1690; 28 Dec. van dat jaar testeerde de weduwe voor denzelfden notaris. De zoons Adriaen en Jan waren toen reeds gehuwd en hadden van hun vader ieder *f* 1200 ontvangen, de weduwe prelegateerde nu ook deze som aan elk van de andere vijf kinderen. Den molen verkocht zij 20 April 1697 aan haar zoon Leendert. Het perceel wordt dan omschreven als „een huysinge met een coornwintmole daerbovenop staende met een loots, erf, werf, tuyn of boomgaard en verdere timmeragie daerop staende, met zijne steenen, zeylen en verdere gereetschap-

1) Pieter wordt bij zijn dood in 1722 opgegeven als 57 jaar oud. Dit klopt niet met het doopjaar 1661, volgens welk hij dan 61 jaar oud zou moeten zijn. Nu is er een lacune in het doopregister van 1663–1665. De mogelijkheid bestaat dus, dat de eerste Pieter jong gestorven en een tweede tusschen 1663 en 1665 geboren is. Neemt men dit niet aan, dan moet de leeftijd bij het overlijden onjuist zijn opgegeven.

2) Protocol van Kralingen Inventaris nr. 30 fol. 161vo.

pen". De verkoopster conditioneerde, dat zij haar leven lang in de voorkamer en het voorhuis zou mogen blijven wonen en verder over zolder, turfbergplaats enz. zou mogen beschikken. Twee van haar dochters waren getrouwd te Dordrecht, waar de weduwe herhaaldelijk vertoefde; zij testeerde daar 29 April 1716 voor notaris Huybert van Wetten en overleed er 30 of 31 October 1720, „passacereman", zooals in het Dordtsche doodboekje der weeskamer staat. Haar lijk werd naar Kralingen gevoerd en daar in de kerk op het koor in den hoek bij de schepenbank begraven.

Het echtpaar had tot de gegoede burgers van Kralingen behoord en was ook maatschappelijk in tel geweest. De molenaar zelf had een tijd lang als schepen van Kralingen gefungeerd, terwijl zijn zwager Pieter Aryens Schouten, van oude Kralingsche boerenfamilie, dat ambt eveneens had bekleed en zijn schoonvader reeds ambachtsbewaarder geweest was. In overeenstemming met deze maatschappelijke positie waren ook hun plebeïsche patronymica reeds lang gewijzigd. De eenvoudige Aerjen Jansz had inmiddels den achternaam Van der Werff aangenomen en werd bij den dood van zijn weduwe Sr. Adriaen van der Werff ¹⁾ genoemd, terwijl de weduwe zelf van Maertgen Adriaens tot juffrouw Maria Adriaens Schouten was gepromoveerd. De dochters Diewertje en Neeltje heeten in den giftebrief van 6 Dec. 1721 Debora en Cornelia.

Ter wille van onze vrienden onder de genealogen laten wij hier van de kinderen van het echtpaar eenige korte levensbijzonderheden volgen:

Pieter, geboren 1661 of 1665, trouwde 9 Maart 1694 te Rotterdam met Maria Bosman.

Jan werd gedoopt 2 Juli 1662 en trouwde 5 Maart 1684 te Kralingen met Lyntje Matthijs' Schiltman. Hij was eigenaar van den korenwindmolen „de Haes" aan de westzijde van de Schiekade onder Cool (prot. 271 A 3 Buiten), werd 10 Oct. 1707 tot hoofdman van het Rotterdamsche

1) Naar de Piswerf, liggende te Kralingen aan den Oudedijk op den westhoek van de Kortekade. Het wemelde in Kralingen destijds van menschen die dien onsmakelijken naam als familienaam hadden aangenomen, welke in de 18de eeuw gelukkig in Van der Werff gewijzigd is.

molenaarsgilde gekozen en stierf Febr. 1725. Zijn erfgenamen verkochten den molen 1 April 1730. Zijn naam komt voor op den zilveren molenbeker in 1722 aan het gilde geschonken, thans in het Rijksmuseum te Amsterdam.

Leendert werd gedoopt 2 Febr. 1670 en trouwde 8 Maart 1701 te Rotterdam met Hester Panck jongedochter van Batavia wonende te Rotterdam.

De eerste Diewertje stierf jong (waarschijnlijk begr. 1 Febr. 1690), de tweede Diewertje werd gedoopt 28 Sept. 1672 en stierf eveneens jong, de derde Diewertje (Debora) werd gedoopt 13 Mei 1674 en trouwde 31 Maart 1697 te Kralingen met Jacob Francken weduwnaar van Helena van Saan, wonende te Dordrecht.

Barbara werd gedoopt 29 Maart 1676 en trouwde 12 Aug. 1696 te Kralingen met Martinus van Toulon jonkman van Dordrecht.

De eerste Neeltje werd gedoopt 10 April 1678 en stierf jong, de tweede Neeltje werd gedoopt 5 Oct. 1681 en trouwde 5 December 1700 te Kralingen met David Foster (Voster).

En nu komen we eindelijk aan den oudsten zoon Adriaen, die het van een eenvoudig molenaarszoon in een klein dorpje bracht tot een wereldvermaard kunstschilder, met roem en rijkdom overladen.

Zijn ouders hadden blijkbaar geen notie van het groote talent, dat in hun zoon sluimerde. De vader wilde met alle geweld, dat hij hem in het molenaarsbedrijf zou opvolgen, terwijl de moeder als haar hartewensch te kennen gaf, dat hij in de theologie zou studeeren en, predikant geworden, haar in haar ouderdom zou kunnen stichten. Maar als meer ouders moesten ook zij ervaren, dat de natuur boven de leer ging en hun zoon van zijn ingeboren neiging niet was af te brengen. Ten slotte besloten zij een proef te wagen. Adriaen, die reeds eenigen tijd te Rotterdam op school had gegaan, werd nu bij den glas- en conterfeitselschilder Cornelis Piccolet in de leer gedaan, van wien hij voortaan les in de teeken- en schilderkunst zou krijgen. Ongeveer anderhalf jaar lang ging dit goed. De jonge Adriaen wandelde elken ochtend van den Oudedijk naar de Hoogstraat om elken avond meer bedreven in de kunst terug te keeren.

Toen echter kwam er weer een kink in den kabel. Of zijn vader, die inmiddels Karel van Mander's schildersboek gelezen had, daarin zooveel losbollen en lichtmissen had aangetroffen, dat hij zijn zoon niet aan dat gevaarlijke métier wilde wagen, wij durven het niet beslissen. Ook bestaat de mogelijkheid, dat Piccolet, die sinds 1673 tevens veerschipper op Delft was geworden, niet al te veel tijd meer aan zijn leerling kon wijden. Hoe het zij, Adriaen kwam weer thuis en zag zijn verwachtingen in rook vervlogen.

Doch ten slotte kwam aan dezen wanhopigen toestand een einde, doordat ook de dorpspredikant partij voor hem trok en samen met Piccolet den vader er toe wist te brengen, om den jongen voorloopig voor een jaar door den bekenden kunstschilder Eglon van der Neer te laten onderrichten. Na afloop van het proefjaar werd weer voor drie jaar en daarna nog voor anderhalf jaar gecontracteerd.

De verstandige Eglon van der Neer nam zijn discipel soms mee naar Amsterdam, waar hij gelegenheid had om vele schilderijen te zien en daarmee zijn voordeel te doen. Zeventien jaar geworden, bedankte Adriaen zijn leermeester voor het genoten onderricht en ging bij zijn ouders inwonen, uitziende naar en hopende op rijke bestellingen. Deze lieten niet lang op zich wachten. Het was vooral de kunstlievende Cornelis Brouwer, die hem introducties verschafte, zoodat opdrachten voor portretten en andere schilderijen niet uitbleven.

Om meer in contact te zijn met zijn opdrachtgevers, besloot Adriaen een kamer te huren te Rotterdam, waar hij weldra kennis kreeg aan den kunstzinnigen Adriaen Paets¹⁾, ontvanger van de Admiraliteit op de Maze, die hem flink vooruithielp. Ook kwam hij in aanraking met den zoon van den kunstschilder Govert Flinck, namelijk mr. Nicolaas Anthony Flinck, die hem vrijen toegang gaf tot zijn kunst-kabinet en daardoor Adriaen's blik verruimde en zijn smaak veredelde. En bovendien had hij aan dezen maecenas de kennismaking te danken met Margareta Rees, die weldra

1) Zoon van den beroemden ambassadeur Adriaen Paets en Maria de Lange, gedoopt 4 Maart 1656 in de Remonstrantsche kerk te Rotterdam, begraven aldaar in de Waalsche kerk 22 Sept. 1712.

zijn bruid zou worden. Zij was een dochter van Maerten Rees en Geertruyt Arents de Waert, die 26 Aug. 1668 te Bergschenhoek getrouwd waren. 17 Juli 1669 was zij te Rotterdam gedoopt. 19 Augustus 1687 werd het huwelijk te Delfshaven door den stadsrentmeester voltrokken in het huis van den secretaris Post.

Margareta was wees, haar moeder was overleden te Delfshaven 23 Sept. 1680, haar vader was 16 Maart 1682 in Guinea gestorven op een reis, die hij in Maart 1680 als opperzeilmaker in dienst van de W.-I. Comp.kamer Rotterdam had aanvaard. Na zijn huwelijk had hij de ouderlijke zeilmakerszaak aan de Leuvehaven overgenomen, doch blijkbaar was dit niet gegaan en omstreeks 1679 had zijn vrouw hem door het Hof van Holland onder curateele laten stellen en als voogden over haar dochter benoemd den oud-burgemeester van Delft Hugo 'sGravensand en den Delfshavenschen koopman-bakker Johan Vijgh. Margareta was te Delft op school gedaan bij den schoolmeester Willem de Freyn¹⁾.

Van der Werff kon na zijn huwelijk met de beste vooruitzichten de toekomst tegemoet gaan. Te Rotterdam was zijn naam als schilder gevestigd. Door zijn vrouw, uit een patricisch geslacht gesproten en verwant met vele Rotterdamsche magistraten, waren zijn relaties en waarschijnlijk ook zijn middelen belangrijk uitgebreid. In de eerste jaren van zijn huwelijk woonde hij in den Houttuin, doch 1 Febr. 1692 kocht hij een huis op de Delftschevaart naast het Paradijs, dat hij weldra geheel naar zijn smaak liet verbouwen en inrichten, zoodat het bij den verkoop in 1732 – Margareta Rees stierf in Juni van dit jaar – „met alle de behangsels, platfons en schilderingh” meer dan het dubbele van den koopprijs opbracht; tegenwoordig Delftschevaart 63²⁾). In 1705 (27 Febr.) kocht hij er een tuin met tuinhuis aan de oostzijde van de Schiekade bij.

1) Not. archief 3849 akte 61 en 3852 akte 42. Zie ook Archief van de weeskamer te Delft. Boedelpapieren, rekening Margareta Rees overgeleverd door Gerrit Post op 23 Sept. 1687.

2) In de achterkamer waren wandschilderingen van zijn hand, die later door zijn schoonzoon Adriaen Brouwer zijn meegenomen naar Dordrecht en in zijn huis geplaatst. Of die daar nog zijn is mij onbekend; in de Voorloopige lijst der monumenten vond ik ze niet.

Zijn gezin breidde zich inmiddels uit, doch zijn kinderen, geboren tusschen 1690 en 1699, stierven meest op zeer jongen leeftijd; alleen een dochter Maria bleef ten slotte over, die in 1717 met Adriaen Brouwer huwde, in een groot huis aan de zuidzijde van het Haringvliet woonde en door haar drie dochters het geslacht voortzette.

Maar wij keeren tot Adriaen zelf terug. Als schilder kreeg deze weldra een renommée van beteekenis. Zijn collega's benoemden hem in 1691 tot hoofdman van hun gilde, dat van St. Lucas. Ook te Amsterdam, waar hij met Flinck de collecties van de heeren Six en De Flines bezichtigde, werd zijn kunst gewaardeerd. Vooral burgemeester Six stelde veel belang in hem en beval hem zeer bij Flinck aan.

Doch een internationale beroemdheid werd Van der Werff pas door de gunst van Johann Wilhelm, den rijken keurvorst van de Paltz, die met zijn gemalin en schoonmoeder en groot gevolg in 1696 een bezoek aan de Nederlanden bracht¹). Deze had toevallig te Amsterdam in den kunsthandel een schilderijtje van Van der Werff gezien, dat hij aanstonds kocht en waarvan hij ook den maker wilde leeren kennen. Weldra kwam hij hem te Rotterdam opzoeken en van dien tijd af, tot zijn dood in 1716, dateeren de gunsten, die den schilder van zijn zijde ten deel vielen.

Niet alleen overlaadde hij deze met bestellingen en andere gunstbewijzen, met diamanten omzette portretten en zilveren tafelserviezen, maar bovendien nam hij hem in dienst, om gedurende een aantal maanden in het jaar voor hem te schilderen op een honorarium van vier, later zelfs zes duizend Hollandsche guldens. Het resultaat daarvan vormden o.a. de mysteriën der Roomsche kerk, vijftien tafereelen van dezelfde grootte, benevens een titelstuk, waarop de zeven vrije kunsten afgebeeld staan, met de portretten

1) Johann Wilhelm, hertog van Gulik en Berg, was een zoon van Philipp Wilhelm (gest. 1690). Hij erfde in 1694 het land van paltsgraaf Leopold Ludwig van Veldentz en verwierf in den Spaanschen successieoorlog de Opperpalts, doch moest in 1714 bij den vrede tusschen keizer Karel VI en Lodewijk XIV alles, wat de keurvorst van Beieren verloren had, aan dezen teruggeven. Hij overleed kinderoos in 1716 en werd opgevolgd door zijn broeder Karel Philipp.

9. TITELSTUK VAN DE MYSTERIËN DER ROOMSCHE
KERK. NAAR HET SCHILDERIJ VAN
ADRIAEN VAN DER WERFF.

van den keurvorst en zijn gemalin, en dat van den schilder op den voorgrond.

Daarmede nog niet tevreden, verhief de keurvorst den schilder en zijn nakomelingen in den adelstand en overhandigde hem ten bewijze daarvan een diploma, „eene op perkement beschreve bulle in een zilvere benne”, terwijl hij hem tevens vergunning gaf een der kwartieren van het vorstelijk wapen aan het nieuwbakken familiewapen Van der Werff toe te voegen ¹⁾.

Door dit alles kreeg de molenaarszoon een aanzien in zijn woonplaats, dat voor dat van weinig anderen onderdeed. Geen wonder dat ook de burgerwacht als eerste-luitenant beslag op hem legde en de magistraat hem tot regent van het Oudemannenhuis benoemde.

Ook de regeering van Rotterdam wilde zich nu niet langer onbetuigd laten en droeg hem volgens vroedschapsresolutie van 23 Nov. 1705 op, voor het stadhuis een schilderij te maken. Van het resultaat dezer opdracht is evenwel geen spoor meer te ontdekken.

Hoe hoog zijn tijdgenooten hem schatten blijkt wel aardig uit het beroep dat de zoon van den schilder Hendrick Terbrugghen (Deventer) in 1707 op hem, „zijnde de grootste, eminente en florisantste schilder van onze tegenwoordige eeuw”, deed om de nagedachtenis van zijn vader tegen de aanvallen van wijlen Joachim Sandrart te verdedigen. Het antwoord van Van der Werff, van 15 April 1707, veroorloof ik mij hier over te nemen ²⁾.

„Mijnheer, ik hebbe UEd. aengename missive van den 22 Maert (waerin was een seker berigt of waerschouwing) wel ontfangen, ook gelesen; het doet mijn leed dat brave mannen naer haere dood niet en souden hebben haere verdiende eere en glorie, 't zij van geleertheit, wijsheit ofte eenige andere wetenschappen ofte konsten. En ofschoon imand door quade rapportes, of door quaedaerdigheit, imand

1) De keurvorst scheen ook tegenover anderen zeer vrijgevig. In 1704 zond hij aan de Rotterdamsche burgemeesteren stukken van een wild zwijn, in 1707 aan de Admiraliteit op de Maze een hert. (Ingekomen missiven 29 Jan. 1704 en Obreen's Archief II, 141).

2) Afgedrukt in het aanhangsel van Kramm i.v. Terbrugghen.

in zijn welverdiende goede naem quame te beledigen of die te verminderen door schrijven of andersints, schijnt de eere daerdoor wel wat beswalkt, maer dezelve en kan doch daerdoor niet vernietigt werden. Brave schilders hebben dit tot haer voordeel, dat hare werken de geheele wereld doorwandelen en derhalven altijd voor haer spreken. Ik hebbe noyt de eere gehad van UEd. heer vader te kennen, als voor mijnen tijt sijnde geweest; doch ik hebbe het geluk, dat ik nog dagelyx bij mijn goede vrinden van syn E(dele) beste werken kan sien en daeruit hebbe geoordeelt, gelijk ik nog doe, hoe grooten man UEd. heer vader in onse konste is geweest. Ja, ik estimere syne konste soo, dat UEd. geen bekommeringe hoeft te hebben voor een Sandrart, of dat iemand eenige copie soude koopen voor originele; syne werken doen hem kennen en deselve sullen altijd syne voorprake sijn en de wereld sal altijd zeggen, Ter Brugghen was een groot man. Verders blijve ik naer presentatie van mijnen dienst, Mijnheer, UEd. dienst-bereytwilligen dienaar A. van der Werff. Rotterdam, den 15 April 1707".

En naast de schilderkunst hadden ook de beeldhouw- en bouwkunst de bijzondere belangstelling van onzen artiest. Hij boetseerde o.a. de buste van den keurvorst en maakte teekeningen voor een nieuwe vierschaar op het stadhuis. Volgens zijn ontwerp werd de nieuwe beurs te Rotterdam gebouwd, terwijl hij ook voor tal van particuliere huizen de plannen ontwierp, zoo o.a. van de voorgevels der huizen van de bewindhebbers der O.-I. compagnie Jacob Noorthey en Joseph Schepers aan de zuidzijde van het Haringvliet en van het beroemde gebouw van den heer De Jonge van Ellemeet aan de Boompjes, wellicht ook van het huis van den verkoper Viruly bij de Beurs. Bovendien schijnen eenige buitenplaatsen door hem „geordonneert" te zijn.

„Hij oordeelde tot de rechte bouwkunst te behooren, dat de groote vlakke deelen door geen sieraden of bijvoegselen of krollen bezwalkt worden", zegt Houbraken. En inderdaad geven èn de Beurs èn het huis van de Rotterdamsche bankvereening daarvan een sprekend getuigenis en vormen deze gebouwen in hun soberheid een merkwaardige tegenstelling met zijn toch wel pompeuze schilderijen.

Na zijn dood besloot de vroedschap 22 Mei 1723, „uit consideratie van de aangename dienst, dewelke den Ridder Van der Werff in zijn leven aan de Regeering van deze stad heeft gepresteert door het formeeren van de teekeningen en plans van de nieuwe Beurs”, aan zijn weduwe en erfgenamen een zilveren kroon of luster met het wapen der stad daarop gegraveerd „tot een monument” aan te bieden¹⁾.

Van der Werff trok, als de opdrachten van den keurvorst tot uitvoering waren gekomen, herhaaldelijk naar Dusseldorp om deze persoonlijk te overhandigen. Een reispas, hem door den keurvorst te dien einde verschaft van 10 Juli 1703, berust nog in het Rotterdamsche archief²⁾. Van andere reizen des schilders blijkt echter niets. Naar Italië is hij stellig nooit geweest, terwijl ook van een reis naar België zelfs geen spoor is aan te toonen. En voor een man, die het financieel zoo goed doen kon en voor buitenlandsche kunstverzamelingen zich zeker zeer geïnteresseerd moet hebben, is dit wel heel merkwaardig.

Buitenlandsche relaties had hij trouwens vele. Behalve de keurvorst brachten ook August, keurvorst van Saksen en koning van Polen en hertog Anton Ulrich van Wolfenbittel een bezoek aan zijn atelier, terwijl niemand minder dan de hertog van Marlborough bij zijn komst te Rotterdam 29 Dec. 1704 gauw van de gelegenheid gebruik maakte, om zijn portret door Van der Werff te laten schilderen³⁾.

Van een ander bezoek aan zijn atelier, in 1710, geeft ons mr. N. de Roever verslag in Oud-Holland V. 67. Het luidt als volgt:

Drie notabele inwoners van Leiden, Allard de la Court, Floris Drabbe en Johannes Buckingham, vroegen, op hun doorreis naar Londen, te Rotterdam belet bij den chevalier Van der Werff, die hen zeer beleefd ontving en hun zijn schilderijen toonde. In de zijkamer hing aan den rechterkant het fraai geschilderde zelfportret van den schilder,

1) Rott. historiebladen III. 733. De daar op blz. 736 voorkomende geslachtslijst bevat vele onjuistheden.

2) Afgedrukt Rott. historiebladen III. 730.

3) Op dit portret zal de toen negentienjarige Joan de Haes zijn gedichtje gemaakt hebben. Mengeldichten blz. 72.

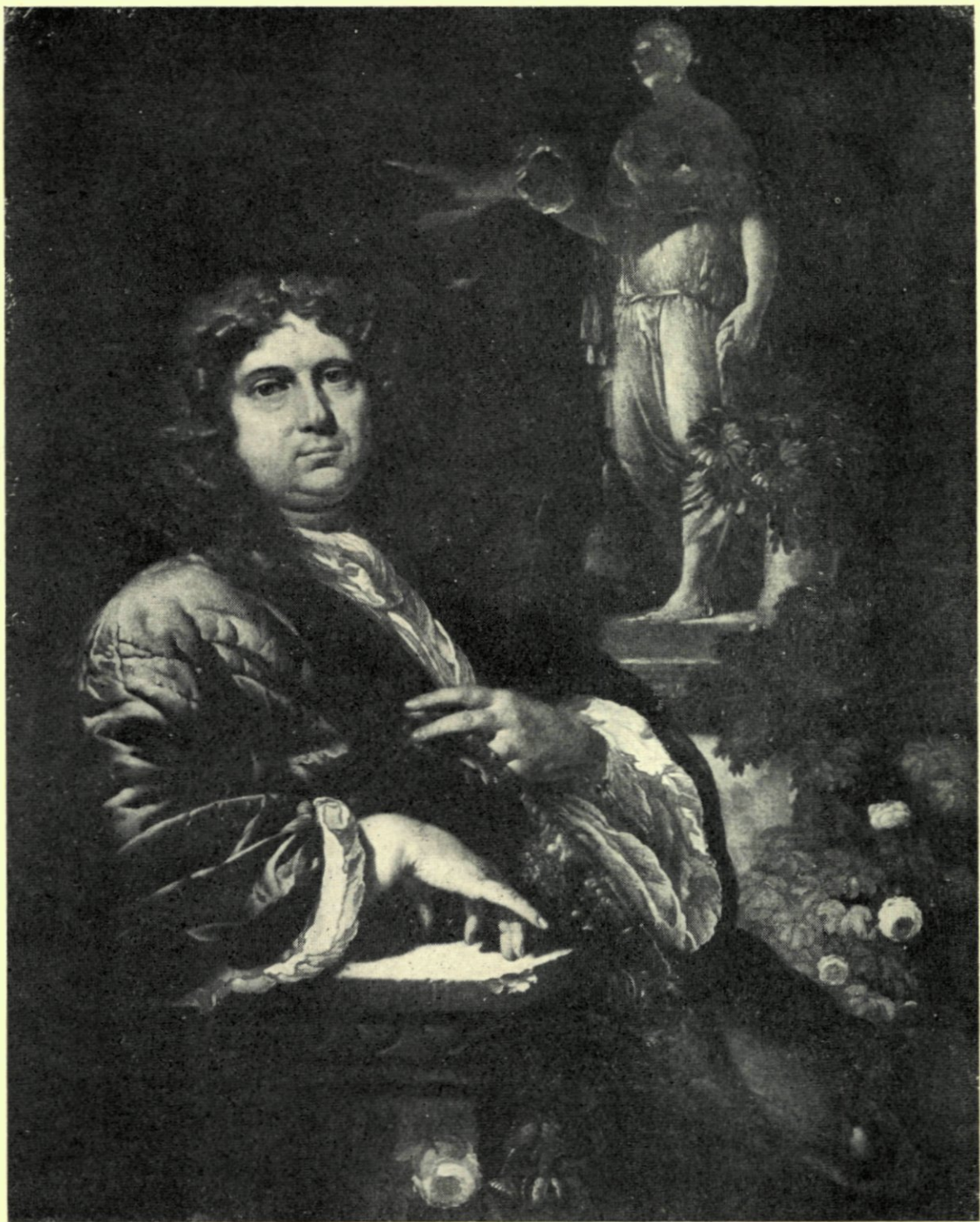
„met 't portrait van den hartog van Dusseldorp in juweelen gezet onder aan 't fluweele kleet, dat om zijn leyff geslingert was”, aan den linkerkant het portret van zijn vrouw en daarnaast dat van zijn dochter, aan den tegenovergestelden wand het portret van den keurvorst. In het atelier, waarheen de schilder de bezoekers weldra bracht, liet hij hun verscheiden van zijn schilderijen zien, het laatst het groote zelfportret met palet en penseelen in de eene hand en in de andere hand de portretten van zijn vrouw en dochter. Na een hartelijk afscheid genomen te hebben, verlieten de bezoekers daarop hun vriendelijken gastheer.

Een tiental jaren later bracht de beroemde Engelsche reiziger Edward Wright een bezoek aan Van der Werff, „the ingenious and most indefatigably curious artist”. Ook deze werd weer beleefd ontvangen en kreeg een aantal schilderijen te zien. Hij vermeldt uitdrukkelijk, hoe Van der Werff's kunst zelfs naar Rome verkocht werd en daar hoog in aanzien stond.

Omtrent het uiterlijk van onzen schilder zijn wij niet in onzekerheid. Herhaaldelijk heeft hij zich zelf afgebeeld, zoowel op jongen leeftijd met zijn knap, levenslustig gezicht en natuurlijk krulhaar, als ouder en ernstiger geworden met een allongepruik, doch nog steeds in fraaie, zwierige kleedij en in romantische omgeving. Waarschijnlijk zijn beste zelfportret is dat hetwelk thans in het Rijksmuseum te Amsterdam berust, waarop hij zich heeft afgebeeld, gekleed in een prachtig rood-fluweelen mantel; over zijn schouder hangt aan een gouden keten een medaille met het portret van den keurvorst; in zijn linkerhand heeft hij palet en penseelen, terwijl hij met de rechterhand een portret zijner vrouw en dochter vasthoudt. Dit in 1699 geschilderde portret, dat ook de Leidsche reizigers in 1710 bij hun bezoek aan het atelier reeds zagen, werd in 1827 bij het overlijden van Abraham Gevers ¹⁾ publiek geveild. De kunstkooper Lamme kocht het beroemde familiestuk voor rekening van koning Willem I

1) Zoon van Arnout Gevers, die in 1737 trouwde met Margaretha Maria Brouwer, Van der Werff's oudste kleindochter; de jongste huwde in 1740 met Hendrik van Beeftingh, zijn kleinzoon met de dochter van den Gorkumschen burgemeester Tierens.

Handwritten note: *Handwritten note: Menckel's geschiedt door Frans de Haes in Nagelaten geschiedt 1764 Amsterdam, blz. 200 daarin wordt Van der Werff ook genoemd*

10. ADRIAEN VAN DER WERFF. NAAR HET ZELFPORTRET
IN DE NATIONAL GALLERY TE LONDEN.

voor 6000 gulden en zoo geraakte 't later in het Rijksmuseum¹⁾. Andere zelfportretten berusten in museums te Londen, Dresden, Schwerin en Florence. Kramm zegt, dat in de verzameling van Van der Marck te Leiden, verkocht te Amsterdam in 1773, een ovaal zelfportret van Van der Werff met op de schilderkunst zinspelende figuren onder den hamer kwam, doch hij weet niet waar dit stuk gebleven is²⁾. Op een dier zelfportretten rijmde de poëet Joan de Haes als volgt:

„Zoo maalt de Maas-Apel zig met zijn eigen hant,
Zoo leeft die schilderhelt tot roem van Nederlant,
Dat bogende op zijn konst met reden zig laat hooren:
Is 't oude Grieken trots op Zeuxis en Apel,
Itaalje op Titiaan en zijnen Raphaël,
De Ridder Van der Werff is uit mijn schoot geboren”.

Wellicht is het dit portret, dat Houbraken als kopergravure opnam in „De groote schouwburgh der Nederlandsche konstschilders”.

Van der Werff overleed 12 November 1722 in zijn fraai huis aan de Delftschevaart naast de Oud-kath. pastorie het Paradijs; zijn begrafenis werd uitgeschreven „tegen Dinsdag den 17 November Groote kerk, zuidpand nr. 62, luiden van 12 tot 4 uer”. Het wapenbord, ter grootte van 38 voet en kostende f 152, werd nog hetzelfde jaar in de kerk opgehangen.

Bij zijn leven had Van der Werff een roem genoten als weinige zijner kunstbroeders. Zijn schilderijen waren voor grof geld grif van de hand gegaan, zoodat hij bij zijn dood een groot vermogen kon nalaten. Van heinde en ver was men tot hem gekomen met de bede om door hem geconterfeit te mogen worden, doch dikwijls ontbrak hem de tijd om de schetsen te voltooien, tengevolge waarvan hij, zegt Houbraken, „verscheiden portretten, waarvan de weezens bijna afgedaan waren, onvoltooid heeft laten staan, zonder dat zijn vrienden daeromtrent, hoe ernstig aangezocht, iets vermogten”.

1) In de Uffizi te Florence bevindt zich een repliek.

2) In het voorjaar van 1926 bood de kunsthandel nog een zelfportret van Van der Werff aan het museum Boymans aan.

*Opk een miniaturzelfportret
Verkoop op fevres 24 jul 1827. nr. 56. =
ze vooral degen inconstans*

Zooals wij reeds zagen, vergeleek Joan de Haes hem bij Titiaan en Raphaël, terwijl een ander tijdgenoot-poët, Hubert Cornelisz Poot, hem als den fenix der schilders, die voor geen Italianen behoefde te zwichten, een kunstkroon wijdde met als slot de waarschuwing tot de kunstliefhebbers:

„Kunstminners, laat 's mans faam nooit quijnen,
Bekranst den helt met eeuwig groen.
Wat zou men zulken anders doen,
Die eens in duisent jaar verschijnen”.

De geheele achttiende eeuw door en ook nog in het begin van de negentiende houdt die waardeering stand en brengen zijn schilderijen, die in elke groote kunstverzameling voorkomen, hooge prijzen op. In het kabinet van den Rotterdamschen verzamelaar Jan Bisschop bevonden zich van hem twee bijbelsche tafereelen: de ongeloovige Thomas en Loth en zijn dochters. Gerrit van der Pot van Groeneveld bezat een Heilige familie, afkomstig uit het beroemde kabinet van den hertog van Choiseul, thans in het Rijksmuseum, met een paar portretten, ook in menige andere Rotterdamsche woning hingen één of meer stukken van hem.

Wel deden zich ook toen reeds stemmen hooren, die niet van onvoorwaardelijke bewondering zijner kunst getuigden. „Landon, Le Carpentier, Josua Reynolds en andere buitenlandsche schrijvers”, zegt Immerzeel, „doen allen hulde aan het uitstekend talent van Van der Werff: zij ontzeggen geene behaaglijkheid aan zijne tafereelen; zij roemen over het geheel de teekening en de ordonnanties derzelve, en de drapering of plooiing der gewaden, ofschoon zij er in laken, dat hij menigmaal satijn of zijde verbeeld heeft, die in historiële stukken, uit den Bijbel genomen, misplaatst is; ook hindert hun het felle blaauw en andere sterke kleuren, waarvan de schilder zich bediende. Men bewondert zijn geduld en bedrevenheid in het uitvoerig schilderen, maar laakt in hem dat hij zijn naakt te veel doet zweemen naar eene vaste substantie van ivoor of porcelein, die niets heeft van het mollige, dat eigen aan het vleesch is. Men legt hem te laste gebrek aan dat transparante, hetwelk zooveel tot het schilderachtig effect bijbrengt en het natuurlijk koloriet zoo zeer verhoogt. Met dat al schrijven zij allen groote waarde aan

Van der Werff's schilderwerken toe, en tellen hem onder de beste historieschilders, die de Hollandsche school in het laatst der 17de en het begin der 18de eeuw bezeten heeft".

In 1868 noemt het gemeentebestuur van Rotterdam, te zijner eere, een straat de Van der Werffstraat ¹⁾. Omstreeks dien tijd echter komt de kentering en raakt hij in discrediet of nog erger, tamelijk wel in vergetelheid. Een Fransch criticus van het midden der 19de eeuw noemt hem reeds een „ouvrier de la decadence à la fin du dix-septième siècle" ²⁾. In den catalogus van het museum Boymans van 1892 wordt zijn kunst als volgt gekarakteriseerd: „Sa peinture est léchée, le dessein correct, le coloris agréable quoique souvent faux". In 1905 wordt het nog erger: „Hij was met zijne in de 18e en in 't begin der 19e eeuw zeer bewonderde, vlotte en gelikte schilderijen de meest karakteristieke vertegenwoordiger van den vervaltijd der Hollandsche kunst". Men ziet, er is van den roem niet veel overgebleven.

In den catalogus van 1916 komt er weer eenig credit op zijn rekening bij. „Hij schilderde", zegt de toenmalige directeur, „in academischen trant onbeduidende bijbelsche en mythologische onderwerpen, maar vertoont uitnemende eigenschappen als schilder van portretminiaturen". Van de laatste bezit het museum Boymans er twee en wel de portretten van de Leidenaars Johan Versijden en Johan Versijden de jonge. Verder is er van zijn kunst in ons museum weinig aanwezig. Het portret van den schout-bij-nacht Snelen ging bij den brand van 1864 verloren. Het Bataafsch genootschap bezit het portret van Steven Thrasi ³⁾. Over het algemeen zijn zijn schilderijen thans vrij schaarsch in onze musea, terwijl ook de buitenlandsche museums, als München, Dresden en Schwerin, die vroeger zijn stukken bij tientallen konden tellen, vele van de hand of in depôt schijnen gedaan te hebben. Gelukkig is het groote zelf-

1) Zie het Zondagsblad, hoofdzakelijk gewijd aan de belangen der gemeente Rotterdam, 9 Mei—4 Juli 1868.

2) Zie Haverkorn van Rijsewijk. Het museum Boymans blz. 90.

3) In de Voorloopige lijst der monumenten in Zuidholland staat, dat een schoorsteenstuk in het raadhuis te Geervliet vermoedelijk van Van der Werff is.

portret waar hij ,blijkens zijn testament van 9 Maart 1704 voor notaris G. Post verleden, zeer op gesteld was, bijtijds in onze voornaamste Rijksverzameling opgenomen. Waar de juweelen en de gouden en zilveren kunstvoorwerpen, geschenken van den keurvorst, die ook in dat testament genoemd worden, gebleven zijn, is mij niet bekend. En evenmin weet ik de tegenwoordige bewaarplaats van het adelsdiploma, dat de testateur zoo lang mogelijk in de familie wenschte te houden blijkens de bepaling in hetzelfde testament die luidt: „Ende ingevalle heurluide testateuren (hij en zijn vrouw) naer te late kint ofte kinderen alle sonder wettige descendentes naer te late mogten coomen te overlidge soo verclaerden sijlieden testateuren te willen ende begere dat het boeck daerinne staet hoedanigh sijn opgamelte keurvorstelijcke doorluchtigheid hem testateur tot ridder heeft gemaect met de silvere doos, daer het zegel van sijn keurvorstelijcke doorluchtigheid in leyt, daeraen vast, sal moeten worden genooten door den outste van sijn testateurs broeders of derselver descendentes, de naem van Van der Werff voerende, die alsdan in leven sal sijn ende die wederom overlidge door den outste van de familie die den naem van Van der Werff voert ende soo telckens soo menigmale den outste van de familie comt te overliden”.

Het zou toch wel te betreuren zijn, als dit stuk verloren gegaan ware. Mijns inziens zou het, als het nog bewaard is gebleven, in het Rotterdamsche archief het best op zijn plaats zijn. Als Van der Werff's kunst nog eens weer tot eere komt, zou het bij een tentoonstelling van zijn schilderijen als curiosum tot opluistering kunnen strekken. In Nov. 1922, toen het twee eeuwen geleden was, dat hij stierf, heeft waarschijnlijk geen mensch zich zijner herinnerd, doch het is niet uitgesloten, dat men in Januari 1959, ter herdenking van zijn geboortedag vóór drie eeuwen, een feest te zijner eere zal aanrichten.

Laat ons ten slotte nog even memoreeren, hoe Weyerman, die van zooveel menschen kwaad spreekt, over hem als mensch oordeelt: „Hij is”, zegt deze in zijn Konstschilders IV 82, „een matig man geweest, die zeer schuw was van de wijnhuizen, maar ging in stee van die Rotterdamsche oeffening